

תרתיו דרבנן וכדברי הפרמ"ג במחלוקת בישול וכיו"ב יש להקל ולהנות מהבישול והנח לישראל.

האם מותר להכין "מנה חמה" בשבת.

ז. ש"ע (שם ס"ד) חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולים האספנין שאינם צריכים בשול אלא מעט והדחתן היא גמר מלאכתן ע"ש. הנה דין הכנת "מנה חמה" כרוך בנתינת מים רותחים ע"ג המאכל (כוסכוס, אורז, תפוז, פסטה ועוד) ולהשהות המאכל כחמש עד שמנה דקות ע"מ שיתרכך יתמוסס ויתפח המאכל השמור שנמצא במצב (כעין מאכב"ד) אף שאפשר שהכל בושל מבעור"י אך חסר התיקון הנ"ל לאכילה גמורה שיעורו עליו מים רותחים משום שאינו ראוי לאוכלו בקשיותו, וכ"ז חייב להעשות דוקא במים רותחים ולא צוננים שהצינון לא יעלה בו דבר וישאר בקשיותו ובחוסר מוכנותו למאכל.

ולענ"ד להכריח דקימ"ל כלי שני אינו מבשל כמבואר בש"ס (שבת מז:) א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פח של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן שמע מינה תלת וכ"ו כלי שני אינו מבשל ע"ש. והסבירו האי מעמא בתוספות (שם ד"ה שמע) דכלי שני אינו מבשל אפילו יד סולדת בו מותר משום שאין דפנותיו חמים ולכך הולך ומתקרר ע"ש. ומהכא יש להבין אפילו דברים שחסר בהם בישול נמי הכי וכמבואר בהדיא ברמב"ם (פכ"ב ה"ו) בדין תבלין וכמ"ש בש"ע (שם ט"ז) ע"ש. ונמי כמובח בש"ע (שם ס"ג) דמותר ליתן קיטון של מים או שאר משקים בכלי שני וכ"ו אבל בכלי ראשון אסור ע"ש. הא קמן מים שאינם מבשולים כלל לא שייך בהם בישול בכלי שני וק"ל וכן הסכימו הרבה מהאחרונים לפסק מרן ז"ל ואפילו כלי שני שהיד נכויית בו שחזמו וותר מסתם יד סולדת בו אפ"ה אינו מבשל ואכמ"ל. ומעתה בדין המנה חמה למרן הש"ע כלי שני אינו מבשל ואפילו דבר שאינו מבשל כלל שרי לערות עליו מים מכלי שני או להשהות בתוך כלי שני אזי ה"ה בהכי שלכאורה מותר לערות מים

שאם מבושל כמאכב"ד עדיין לא מתאים כסתם תבשיל כמאכב"ד וזה ק"ל. וכבר ראיתי שהקדמני הבאור הלכה (שיח' אפילו בעודו רותח) בתירוץ זה שכל דברי הרא"ש הם על הפירות אבל לא לענין הקדרה גופא.

עכ"פ אם נגבב הכל ממש"כ בעונינו ומדברי הבאור"ה הנ"ל נמצא דהרמב"ם רש"י התרומה הסמ"ג סמ"ק הגה"מ או"ז הריב"א והטור סב"ל דיש משום בישול במאכב"ד. ומאידך דעת הרמב"ן הרשב"א הרא"ש הר"ן מאירי סב"ל דאין בישול במאכב"ד. ואיך שיהא אין לזוז מפסק הש"ע לחומרא ובפרט דהוא דאוריתא מ"מ נראה דבריעבר אם החזיר הישראל הקדרה במקום חם לתנור גרופ"ק אין לאסור התבשיל משום דמעשה שבת דרבנן וכמ"ש האי כללא בפרמ"ג (שם סק"י) דכל שיש ספק פלוגתא אי הוי בישול אין לאסור כזה בדיעבר. ומהכא כבר אין להוסיף שכנוד"ד בדיעבר אפשר לסמוך על המקלים בענין שכבר נעשה הדבר אפילו שזה נגד הש"ע, משום דקימ"ל דברי הפרמ"ג הנ"ל והסכימו עמו רוב האחרונים. ותרתיו מנה שכבר כתבנו למעלה שכל איסור סגירת קדרה שאינה מבושלת כ"צ הוא דרבנן מטעמא שלא עשה דבר בידים כי אם גרמא בעלמא כמוכח בש"ע (סימן רנ"ו ס"ד) ובאחרונים. והא לך כבר מה שפסק הש"ע (שיח' ס"א) המבשל בשבת כמזיד אסור לו ולעולם ולאחרים מותר למוצ"ש מיד, ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים ולערב מותר גם לו מיד ע"ש. ומקורו טהור מר' יהודה וכהר"ף רמב"ם ר"ן רא"ש רמב"ן דה"מ גאונים סמ"ג ועוד. אולם כ"ז באיסורי דאוריתא היינו במלאכות מהתורה כמבואר בב"י (שם) וכבר חזינו בבאור"ה (שם ד"ה המבשל) שכן הוכיח במישור מדברי הגר"א והח"י אדם שדרבנן שרי, לאפוקי בפרמ"ג שלא שנא דרבנן או דאוריתא עכ"פ נראה שחתם לקולא, ואני בעוני כמ"ש לעיל כן נראה מדברי הב"י גופא מזה שנקט בדוקא מלאכות וכש"כ לאלו שסב"ל בדוקא מלאכת הבישול וק"ל. ולענ"ד אף ואם היה צורך לחוש בהאי דינא לפרמ"ג שהן איסורי דרבנן והן איסורי דאוריתא כחדא שיטתא רק למוצ"ש, הכא בכה"ג יש להקל מאחר שזה הוי ספק

רותחים מכלי שני ע"ג התערובת הזו, ודילמא נחוש דהוי כקלי הבישול ונאסור בכלי שני אזי נתיר לכל הפחות המנה חמה בכלי שלישי שלכו"ע אינו מבשל אפילו הקלי בישול.

אלא שבמציאות הכן עין רואה שמספיק למים שיהיו יד סולדת בהם משמע אפילו בכלי רביעי ע"מ להביא את המנה חמה לידי תיקון אכילה, ואם נדייק יותר נבין שאותה התערובת של המנה חמה אינה ראויה למאכל כפי שהיא מוצגת לפני הערוי ורק ע"י זה שנותנים מים רותחים ע"ג נתקן הדבר למאכל והוא בעין המשך הבישול מהמפעל ואף דקימ"ל שרוב הפוסקים סב"ל דאין מכה בפטיש באוכלין דא עקא דין זה גמר מלאכה באוכלין ומקרי גמר בישול ואין זה מכה בפטיש ולכאורה מהכא ברור לאסור בכל כה"ג אפילו בכלי שלישי כ"ז שהמים רותחים או היד סולדת בהם שמחמת הקושיות אינו ראוי לאוכלו, ואם נרחיב היריעה בזה יש לדמות הענין למש"כ במשנה שבת (קמה:) ובגמרא (לט.) כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח ישן וקוליים האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן, שמע מינה, ופירש"י מדקרי ליה גמר מלאכתן שמע מינה זהו בישולו, וחייב ע"כ, ועיין במאירי (קמה:) שחידד הענין כל שבא בחמין לפני השבת ר"ל שנתבשל כל צרכו אלא שרצה עכשו לשרותו כדי לרככו להיותו ראוי לאכילה יפה יפה שורין אותו בשבת בחמין שהוחמו מבערב עד שתתרכך שאין כאן בישול שהרי כבר נתבשל כל צרכו וכל שלא בא בחמין מלפני השבת אלא שאוכלין אותו בשבת על ידי הדחק בלא בישול כגון בשר מליח ביותר מדיחין אותו בחמין בשבת ואין אומרים הדחתו זהו בישולו שאף ההדחה אינה מספקת להאכילו בריוח ושלא ע"י הדחק אבל לא שורין כלומר שעה או חצי שעה שהשראתו הואיל ובכלי ראשון היא מבשלתו קצת חוץ מן המליח הישן ר"ל של שנה שעברה וקוליים האספלנין והוא דג שאוכלי אותו על ידי הדחתו בחמין שכל אלו אף בהדחה לכדה נאסרו שאף בחול הדחתם זהו גמר בשולם ע"ש.

ובתוספות (שם ד"ה כל שבא) מבואר דאם בא בחמין מלפני השבת שורין אותו אפילו בכלי ראשון אבל כאם לא בא בחמין מלפני השבת קימ"ל פלוגתא דר"ש ור"ת, שלר"ש עירוי מכלי ראשון הוי ככלי שני ולכך אתי שפיר שמדיחין אותו מעירוי זה (אבל אין שורין אותו בזה) אבל אליבא דר"ת דעירוי מכלי ראשון הוי ככלי ראשון הרי שמדיחים אותו מכלי שני דוקא ואיך שיהא לנדרוגו הא דנקט מדיחין לאשמעינן דאפילו הדחה הויא גמר מלאכה במליח הישן וקוליים האיספנין ע"כ, וברור מהכא שאפילו עירוי מכלי שני אסור ע"ג אותו הדג שהוא קל בבישולו וכש"כ שרייה במים אלו בכלי שני שאסור הן לר"ת והן לר"ש, וכללא מילתא ברשב"א (שם) כל שהוא מתבשל בין בכלי ראשון בין בכלי שני ואפילו בהדחה בעלמא חייב ע"ש, וע"ע בגינ"ו (או"ח כלל ג' סימן ד') שכתב דגם לרשב"ם וכו' הוא דודאי גם איהו ס"ל דדברים הקלים כקולים האיספנין אפי' הדחה מכלי שני הויא גמר מלאכה וחייב עליה חטאת וכו' אין פוצה פה ומצפצף ע"ש, וחזינו ליראים (סימן רעד') שכתב כל שלא בא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת פי' בכ"ד שבהדחה בעלמא אינו מתבשל אפי' בכ"ד כאשר פירשנו למעלה שיש דברים שאפי' בכ"ד לא מתבשל כ"כ כך יש חילוק בענינים בין שריה להדחה חוץ ממליח הישן וקולים האיספנין ודגים קטנים מלוחים שהדחתן גמר מלאכתן פי' אלו ג' וכיוצא בהן יש שבהדחה בעלמא מתבשלין בכ"ד דתנא ושייר דלאו כרוכלא ליחשב ולילול ותן לחכם ויחכם עוד ע"כ, משמע שכלי שני או הדחה בכלי שני שרי וכוונתו בקו אחד להלכה כר"ש שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל חוץ מהמליח הישן וכיו"ב וזה אינו כדברי התוספות הנ"ל שכתבו כל שבא בחמין, דהא דקתני מדיחין אותו בחמין מיירי בכלי שני ואפילו הכי תני חוץ מן המליח הישן, שהדחתן זו היא גמר מלאכתן קאי אכלי שני, ואמר שם הדיח חייב חטאת, מדתנא זו היא גמר מלאכתן מוכח דבכלי שני חייב חטאת, דבישול הוי בהדחה בעלמא, מ"מ עיין באור שמח (פ"ט ה"ב) שכתב לדחות בדוקא כלי ראשון חייב חטאת בהדחה וקרוי לדברי היראים.

אוצר החכמה

ואיך שיהא בקלי הבישול יש לאסור בכה"ג כמ"ש הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ב) הנותן ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ונתגלגלה חייב, שהמבשל בתולדת האור במבשל באור עצמה, וכן המדיח בחמין מליח הישן או קולים האספנין והוא דג דק ורך ביותר הרי זה חייב, שהרחתן בחמין זה הוא גמר בשולן וכן כל כיוצא בהן עי"ש. תרי שמע מינה שדין הביצה כדין המליח דהוי בקלי הבישול וכן ה"ה שאר הדברים הדומים לזה ולאו דוקא ביצה ומליח. דא עקא אפשר למעות ולומר זה שלא כתב הרמב"ם מדיח המליח בכלי שני משמע דיבר על כלי ראשון ואף יותר מזה מקובל טפי לומר "המדיח בחמין" דוקא בכלי ראשון ולא בשני וזה לא כמפורש בר"ת ור"ש. אך זה אינו שברור דיבר הרמב"ם להדיח המליח בחמין היינו בכלי שני וכפשט התוספות וכ"כ בשמו הגני"ו (שם). ונמי שכל הענין שדיברו על סתם דבר יבש שאינו מבושל כ"צ שמותר להדיחו בחמין דוקא בכלי שני שכן עירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה, ומהכא זה שאסור לשרותו בחמין אע"פ דקימ"ל כלי שני אינו מבשל (וע"כ נראה מוכרח לומר בדוקא כלי ראשון) זה אינו לכאן שדין השריה מיוחד במבשל ואסור אף בכלי שני מהאי טעמא ולא דמי לתבלין וכיו"ב כמבואר במשנ"ב (סקל"ד).

וע"פ זה אתי שפיר דברי רי"ו (תו"א גי"ב ח"ח עה). שכתב בשר מליח כשרוצים לאכל ממנו נותנין אותו במים חמין אם הביאו אותו במים חמין מערב שבת שורי אותה בחמין בשבת ואם לאו אסור לשרותה בחמין בשבת אבל מדיחין אותה בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן וקולים האספנין שהרחתן זו היא גמור מלאכתן הילכך אפי' להדיחן במים חמים אסור ע"כ. משמע שאין צורך להיכנס בדין הקולים כלל לכלי שני או ראשון אלא אויל בתר המים אי חמים (היינו יד סולדת בהם) או צוננים. ולכך מותר להדיח הקולים במים צוננים דוקא. והאמת אומר שאפשר ללמוד כן מהש"ע (שם) שלא זכר כלל הכלים בדין קולים אלא שנתן הגדרה של הדחה במים חמים שהמה גמר מלאכה לאותו הדג הנ"ל, ומהכא תמצא לומר שרק מים צוננים שאין היד סולדת בהם מותר והדברים חבויים אצל הפרדס

שהביא מרן הב"י. וכ"כ לדינא הפ"ז (סק"ה) שהמליח והקולים משמע דבמים צוננים מותר עי"ש. והביאו נמי בבאה"ט (סקי"ב) וכ"כ בכה"ח (שם) ובערו"ה (סקכ"ז). וכ"ה בשלחן ערוך הרב (סי"א) שכתב מותר לערות מכלי שני שהיד סולדת בו על כל דבר יבש שלא נתבשל חוץ ממין דג שנקרא קוליים האספנין ומליח הישן וכו' אבל מותר לשרותן ולהדיחן במים צוננים עי"ש. הא משמע אפילו בכלי שלישי או רביעי אסור כ"ז שהיד סולדת בהם מהאי טעמא דגמר מלאכה. ויש להבין כמ"ש לעיל שגמר מלאכה המדובר כאן אינו בדין של מכה בפטיש משום דקימ"ל ברוב דעות שאין מכה בפטיש באוכלין אף שיש חולקים ע"ז. וכאן סלקינן שאין מכה בפטיש מזה שמותר בצוננים ואסור בחמין הוי מטעמא דבישול ואם היה אסור גם צוננים הרי שהיה מטעמא דמכה בפטיש שישם לא איכפת לן צונן או חם. ועיין בשו"ת רב פעלים ח"א (אור"ח סימן טז) ובשו"ת מהרש"ם (סימן קסד) ובשו"ת באר יצחק (אור"ח סימן יג) ובשו"ת חלק"י (אור"ח סימן קלה) ובשו"ת אגור"מ (ח"ג סימן נב). וע"ע בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סימן קפב) שהסביר דהרחתן היא גמר מלאכתן משמע מזה דהאי דקאמר היא גמר מלאכתן היינו משום בישול וכפי ע"ת ב' רש"י. אלא שראה להרב אדרת אליהו שפי' היא גמר מלאכתן משום מכה בפטיש לא משום בישול דאין דרך בישול בכך מדלא תנן שהרחתן זהו בישולן כי באמת אינם מתבשלים בהדחה זו אלא מתקנים להאכל ע"י הדחה זו בלי בישול ותקון זה הוא גמר מלאכתן עכ"ל. אמנם ע"פ מש"כ לעיל שיש להביא החילוק בין צונן לחמין הרי שאין מכה בפטיש באוכלין. וע"ע בשפת אמת (קמה:).

ומעתה ברור לדינא מאחר ואין אותה תערובת המנה חמה ראוייה לאכילה בפני עצמן וכש"כ שמים צוננים לא יביאו לידי הכנה הראויה אף שבעין הוא יתפח ויתמוסס, שדוקא ע"י מים חמים לכל הפחות יד סולדת, הוי בישול, הרי שהמקרה עליו המים יש בזה משום בישול כדין מליח הישן וקולים האספנין כמבואר לעיל שאפילו בכלי שני (או יותר) אסור לערות עליו, ומותר דוקא בצוננים כפשט

מהר"ם מרומנבורג דבר שהוא קשה שאין יכולים לאוכלו כי אם ע"י שריה אסור לשרותו דהוי גמר מלאכתו והביאו הרמ"א (כאן ס"ד) להלכה. ועוד שבמנה חמה יש כמה סוגים (כעין פירה) שיש לאסור בהם מצד "לש".

ע"כ לענ"ד יש לצרד לאסור להשתמש במנה חמה בשבת במים חמים שהיד סולדת בהם ואפילו בכלי שלישי או יותר ורק בצוננים שפיר כרין נתינת מים ע"ג אבקת מרק או אבקת ג'לי שלענ"ד אסור בחמין וכן עיקר. ואף שידוע שיש מקלים בכ"ז הן במנה חמה והן באבקת מרק וכיו"ב לכל הפחות בכלי שלישי מ"מ דעתנו להחמיר ולאסור בזה. והבוחר יבחר ואכמ"ל.

הפרדס והאחרונים. ונמי שכל זה אינו כעירוי דייקא כרין הרחה אלא כשרייה והוא חמיר טפי. ואפשר לי סיעתא מדברי מהר"י עייאש במטה יהודה (שיח' סק"ב) שכתב על דין דומה וז"ל, ומכ"ז נלמד למנהגנו שנוהגים בער"ש לעשות הכסכסו ואחר בישולו בכלי שנותנים ע"פ הקדרה המונחת ע"ג כירה, מריקין המרק שבקדרה בעודו רותח על הכסכסו הנזכר בכרי שיהא מוכן ומתוקן לאכילה, דבלא"ה אין ראוי לאוכלו בקשיותו, דאם מתאחרין עד אחר תפילת ערבית שכבר נכנסה השבת דלא הוי בכלל כל שבא בחמין מלפני השבת דשורין אותו בחמין בשבת, דשאני הכא דעדיין לא נתבשל כ"צ דעיקר גמר בישול הכסכסו הנזכר הוא בנתינת המרק עליו ע"י. והבן, ונמי שכבר כתב הגה"מ (שבת תסז) מדברי

סימן כג

לחמם תבשילים יבשים בשבת על כירים של גז מכוסים במתכת.

וכיר"ב אין שינוי ניכר לבטל המיחוי כמבשל. וכמבואר בהדיא במשנ"ב (סקב"ז) דקימ"ל שאסור ליתן לכתחלה בשבת על הכירה אפילו נתבשל כ"צ והוא דבר חם וגם הכירה גרופ"ק התם משום דנראה כמבשל בשבת דדרך בשול בכך, והוא בכלל דברי הרשב"א והר"ן והרד"ה (שבת לח:).

וכן הכריח רשכבה"ג מרן החזו"א זצ"ל (סימן לו סק"א) שכתב לצרד לאסור בזה ונשען הוא ע"פ המשנ"ב (סקפ"א) דבתעורים שלנו מותר ליתן למעלה על המעזיבה של התנור כיון שהמעזיבה מפסקת בין הקדרה לתנור, וכשם מהר"ל הביא דצריך להפסיק באיזה דף או עץ, להכירא עכ"פ ההיתר בתנור הוא דוקא שאין ררך לבשל ע"ג, אבל בדבר שדרך לבשל ע"ג לא מהני שום כיסוי והפסק קדרה, ועיקר ההיתר של הפסק קדרה הוא מטעם שאין ררך בישול כך, ועוד דממעט מחומו ושם הביא לגבי ההשהיה הגוהגת

כבר עמדנו בהא בתשובות אש"ח ח"ב (או"ח סימן ו' סק"ט) ושם כתבנו להקל ולהתיר הענין בשופי, ולפיכך אין צורך לשכפל האי פתגמא דפלוגתא דרבוותא ראשונים ואחרונים, אך שמעט נשאר לנו לדקדק טפי בלא הרחבה ממש"כ בש"ע (רנ"ג ס"ג) בשם המרדכי דהמשכים בבקר וראה שהקדירה תבשילו וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית ע"פ הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג קדירה ריקנית, ויזהר שלא ישים קדרתו ע"ג קרקע ושתהא רותחת ע"ש. מוכח להדיא ממש"כ יזהר שלא ישים קדרתו ע"ג קרקע הרי שאסור לשהות שהייה חדשה ולפיכך נמצא שאסור לחמם תבשילים או פת הבא מן המקדור וכיר"ב בשבת ע"ג אש מכוסה בטם מתכת דלא גרע מלהניח קדרה ריקנית ע"ג האש שאסור באם הניחה ע"ג קרקע. ואף שזה חשיב גרופ"ק ואין העולם מבשל בכירה כזו בכ"א ררך העולם לבשל במקום כזה אזי להניח קערה ריקנית או טס מתכת